

İki Cinayet, Bir Dava ve Son Dönem Osmanlı Yargılama Sistemi Üzerine Düşünceler

Two Murders, One Case, and Thoughts on the Late Ottoman Judicial System

Özlem Muraz Budak*

Öz

Osmanlı Devleti'nin adalet sistemi, yüzyıllar boyunca farklı etnik ve dini grupların bir arada yaşadığı bir imparatorlukta düzenin korunmasında hayati bir rol oynamıştır. Bu sistem, sadece Osmanlı vatandaşlarına değil, aynı zamanda yabancı devletlerin vatandaşlarına da adalet sunmuş ve bu yönüyle dönemin uluslararası ilişkilerinde dikkat çeken bir örnek oluşturmuştur. Osmanlı Devleti'nin uluslararası hukuk kurallarına bağlılığı ve adaletin tesisini konusundaki titizliği, modern devlet anlayışının temellerinden biri olarak değerlendirilmektedir. Diğer yandan makalemize konu olan dava, Osmanlı yargı sisteminin karmaşıklığını ve çok yönlülüğünü ortaya koymakla birlikte, dönemin diplomatik ilişkilerine de ışık tutmaktadır. 14 Mayıs 1896'da İstanbul'da İtalyan asıllı bir kadının öldürülmesinden beş gün sonra bu defa İtalyan bir erkek cinayete kurban gitmiştir. Cinayetleri ortak yapan nokta sadece bu insanların tabiiyeti değil aynı zamanda onların Osmanlı ordusunun bando okulu olan Muzika-yi Hümayun'la olan ilişkileridir. İlki, bu kurumda çalışan eğitimi bir binbaşının üvey kızı iken, ikinci kurban bizzat bu kurumda yer alan bir eğitimi yüzbaşısıdır. Bu durum iki cinayetin ilişkili olabileceğini gözler önüne sermektedir. Bu makale cinayetlerin nasıl diplomatik bir mesele haline dönüştüğünü konu etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı, Muzika-yi Hümayun, cinayet, İtalyan, sefaret.

Abstract

The justice system of the Ottoman Empire played a vital role in maintaining order in an empire where different ethnic and religious groups coexisted for centuries. This system provided justice to Ottoman citizens and the citizens of foreign states, making it a noteworthy example in the international relations of the time. The Ottoman Empire's commitment to international legal principles and its diligence in establishing justice are foundational aspects of the modern state concept. On the other hand, the case discussed in this article illustrates the complexity and multidimensionality of the Ottoman judicial system while shedding light on the diplomatic relations of the era. Five days after the murder of an Italian-born woman in Istanbul on May 14, 1896, an Italian man also fell victim to murder. The commonality linking these murders lies not only in the nationality of the victims but also in their connections to the Muzika-yi Hümayun, the Ottoman military band school. The first victim was the stepdaughter of an instructor working at this institution, while the second victim was a captain who was directly part of it. This situation suggests that the two murders may be related. This article examines how these murders transformed into a diplomatic issue.

Keywords: Ottoman, Muzika-yi Hümayun, murder, Italian, embassy.

* Sorumlu yazar / Corresponding author & Gaziantep Üniversitesi ozlem-muraz@hotmail.com

Araştırma Makalesi / Research Article & Benzerlik / Similarity: 3

Başvuru / Submitted: 25 Ağustos 2024 & Kabul / Accepted: 11 Kasım 2024

Atıf / Citation: Budak, Ö. M. "İki Cinayet, Bir Dava ve Son Dönem Osmanlı Yargılama Sistemi Üzerine Düşünceler", *Osmanlı Medeniyeti Araştırmaları Dergisi*, 24 (2025): 315-330.

Giriş

Bir devletin üç temel görevinden biri adaleti sağlamaktır diyen Yusuf Has Hacib'in asırlar önce ortaya koyduğu bu devlet felsefesi yüz yıllar boyunca geçerliliğini korumakla kalmamış modern devlet anlayışının da oluşmasında temel ilkelerden biri olmuştur. Bir ülkenin adalet sistemi ve yargılama yöntemini ortaya koymadan o ülke ile ilgili sağlıklı bir değerlendirme yapmak mümkün değildir. Özellikle kendi vatandaşlarına sağladığı yargı hizmeti dışında diğer ülke vatandaşlarına sunacağı adalet, bu durumu bir kat daha hassas yapmaktadır.

Osmanlı Devleti'nde Tanzimat Dönemi'ne kadar anlaşmazlıkların çözüm yeri Şer'i Mahkemeleridir.¹ Ortaçağ Osmanlı dünyasının adalet sisteminin de temelini oluşturan bu mahkemeler yönetimin ve diğer güç odaklarının baskısından uzak olarak yüz yıllarca Osmanlı toplumunun ihtiyaç duyduğu adaleti temin etmiştir. Ne var ki birçok kurumda olduğu gibi değişen zaman Osmanlı adalet sistemini de etkilemiş ve bir müddet sonra yeni bir takım düzenlemelere gidilmek zorunda kalınmıştır. Elbette bu çalışmaların başarıya ulaşip ulaşmadığının ölçüsü daha adil yargılamaların olup olmadığı olacaktır. Nitekim “adil ve barışçı yasalar” kadar onun uygulamadaki realizasyonu da önemlidir.

Bilindiği gibi Osmanlı Devleti'nde Tanzimat'a kadar temel yargı Şer'i Mahkemeler ile yürütülmekle birlikte özel görev ve yetkili yargı kurumları olan Divanlar, Cemaat Mahkemeleri, Konsolosluk Mahkemeleri, İdare Mahkemeleri ve Askeri Mahkemeleri de bulunmaktaydı.² Ancak Tanzimat ile birlikte Müslim ve Gayrimüslim üyelerinin de bulunduğu yeni bir takım mahkemeler de kurulmuştur. 1875 yılında ise Divan-ı Deavi Nezareti, Adliye Nezareti'ne dönüştürülerek Divan-ı Ahkâm-ı Adliye ve Ticaret Divan-ı İstinaf da buraya bağlanmıştır.³ 1879 yılında Berlin Anlaşması gereği mahkemelerde önemli bir düzenlemeye gidilerek Teşkilat-ı Mehakim Kanunu kabul edilmiştir. Bununla Osmanlı Mahkemelerine ilk defa savcılık kurumu getirilmiş ve modern anlamda avukatlık müessesesi kurulmuştur.⁴ Gayrimüslimlerin de savcı olarak atanması

¹ Abdullah Vefa Karataş, “Tanzimat Dönemi Hukuk Muhakemesinde İstinafi Mümkün Kararlar: Ceride-i Mehâkim'de Yayımlanmış Kararlar Kapsamında Bir İnceleme,” *Adalet Dergisi*, 1/70 (2023):572-575. DOI:10.57083/adaletdergisi.1285806; Abdülazim İbrahim, “Tanzimat Sonrası Gayrimüslim Osmanlı Tebaasının Hukuki Durumu,” *Necmettin Erbakan Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi (NEÜHFD)*, 5/1 (2022):79. DOI: 10.51120/NEUHFD.2022.38.

² İbrahim Durhan, “Tanzimat Döneminde Osmanlı Yargı Teşkilâtındaki Gelişmeler,” *EÜHFD*, XII/3-4 (2008):57; Ahmet Yüksel, “İki Soruşturma Arasında Bir Osmanlı Savcı Muavini,” *History Studies* 2/3 (2010):318; Ekrem Buğra Ekinci, “Tanzimat Devri Osmanlı Mahkemeleri,” *Yeni Türkiye*, 6/31, (Ocak-Şubat 2000): 764-773.

³ Ekrem Buğra Ekinci, “Tanzimat Devri Osmanlı Mahkemeleri,” *Yeni Türkiye* 6/31(Ocak-Şubat 2000): 764-773.

⁴ M. Macit Kenanoğlu, “Nizâmiye Mahkemeleri”, TDV İslâm Ansiklopedisi, XXXIII(İstanbul 2007), s.185-188; Nevin Ünal Özkorkut, “Savcılık, Avukatlık ve Noterlik Kurumlarının Osmanlı Devleti'ne Girişi”, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 52/4 (Kasım 2003): 149. https://doi.org/10.1501/Huk-fak_0000000504.

mümkün kılınmıştır. Böylece Osmanlı vatandaşları arasında hukukî eşitlik adına önemli bir eşik daha aşılmış olmaktadır.

Elbette Tanzimat sonrası Osmanlı yargı sisteminde yapılan bütün düzenlemelerin amacı daha çağdaş ve adil yargı sistemi oluşturabilmektir. Bu düzenlemelerin amacına ulaşip ulaşmadığını görmenin yolu ise hiç kuşkusuz görülmüş davalara bakmaktır. Bu amaçla incelemeye konu edindiğimiz iki cinayet davası vardır. Bu davalar bize son dönem Osmanlı yargı sistemi ve bunun işleyişi hakkında bize önemli bilgiler vermektedir.

Bir cinayet soruşturmasının ilk aşaması olay yeri incelemesidir. Gerçekleşen olay haber alınır alınmaz kolluk kuvvetleri cinayet mahalline intikal etmesiyle tahkikat süreci başlar. Olay yerinde yapılan incelemeler, elde edilecek deliller çoğu zaman suçun aydınlatılmasına en büyük katkıyı sağlayacak veriler sunmaktadır.

Bir suçun aydınlanması adına olaya şahit olan kişilerin varlığı da çok önemlidir. Osmanlı Dönemi'nde de günümüzde olduğu gibi şüphelinin ifadesi genellikle soruşturma sonuna bırakılmaktadır. Bu bağlamda Şüphelinin kolluk ve savcılıktaki beyanına *ifade*, mahkemedeki beyanına ise *istintak* (sorgu) denmektedir. Bu konuda belgelerde geçen diğer bir terim olan *isticvap*; sorup cevap alma, cevap alma maksadıyla söylenmektedir. Genellikle şüpheli ilk yakalandığında konuyu anlamak adına soru-cevap şeklinde yalırıldı.⁵

2. Valantini Cinayeti, Görgü Tanıkları ve İfadeler

Bir cinayet soruşturmasının ilk aşaması, olay yerinin incelenmesiyle başlar. Olay gerçekleşir gerçekleşmez, kolluk kuvvetleri derhal cinayet mahalline intikal eder ve tahkikat süreci başlar. Olay yerinde yapılan ilk incelemeler, çoğu zaman elde edilen deliller çerçevesinde suçun aydınlatılmasına büyük katkı sağlar. Makaleye konu olan ilk olay, Valantini cinayetidir. Valantini, İtalyan kökenli olup yirmi bir yaşındadır ve İtalyan asıllı Muzıka-yi Hümayun öğretmeni Binbaşı Mösyö Lombardo'nun üvey kızıdır.⁶

Bir suçun çözülmesinde tanıkların ifadeleri oldukça önemlidir. Osmanlı Dönemi'nde de şüphelinin ifadesi genellikle soruşturmanın sonunda alınır. Şüphelinin polis ve savcılıktaki ifadesine "ifade", mahkemedeki beyanına ise "istintak" denilmektedir. Belgelerde geçen "isticvap" terimi ise, soru sorma ve cevap alma anlamına gelmektedir.⁷ Valantini'nin öldüğü geceye dair tanık ifadeleri mevcuttur.

Valantini cinayetinin ilk resmi belgesi, 18 Mayıs 1896 tarihli Beşiktaş Polis Memuru Hasan'ın raporudur. Polis memuru Hasan, 14 Mayıs 1896 akşamı Beşiktaş'taki bir toplu konutta bir İtalyan kızının yaralanarak öldürüldüğüne dair ihbar almış ve hızlıca olay yerine gitmiştir. Yaklaşık bir buçuk saat sonra, Doktor Kanoşi'nin haber

⁵ İbrahim Yılmaz, "Osmanlı Son Döneminde Adam Öldürme Suçu Ve Soruşturma Usulleri," *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 22/2 (2020): s.754.

⁶ Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi(BOA), *Yıldız Perakende Evrakı Adliye ve Mezahib Nezareti Maruzatı (Y. PRK. AZN)*, no:16/3_14.

⁷ İbrahim Yılmaz, "Osmanlı Son Döneminde Adam Öldürme Suçu Ve Soruşturma Usulleri," *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 22/2 (2020): s.754.

vermesi üzerine gelen memurlar, Valantini'nin cesedini alt katta yemek odasında bulmuştur. Maktul, sol kasığından yaralanmış ve sırtüstü yatmaktadır. Cesedi inceleyen Doktor Leponenci Efendi, bıçak yarısından dolayı öldüğünü belirlemiştir. Olay yerinde savcı Mincalaki ve Müfettiş Bonet ile zaptiye memurları da inceleme yapmıştır.⁸

Beşiktaş Polis Memuru Hasan'ın raporuna göre, Valantini'nin odasında, kendi el yazısıyla Fransızca yazdığı, Doktor Viçre'ye hitaben aşk ve sevdaya dair bir kâğıt bulunmuştur. Tahkikat ekibi, Lombardo'yu şüpheli olarak değerlendirmemiştir; çünkü onun, Valantini'ye karşı herhangi bir kin, garez ya da düşmanlık beslediğine dair bir kanıt bulunmamaktadır. Tahkikat sürecinde, Valantini'nin dikkat çekici bir yaşam tarzına sahip olduğu, ayrıca Ortaköy'de Sırp kökenli ve Musevi bankerlerden biriyle uzun süreli bir gayrimeşru ilişki yaşadığı öğrenilmiştir. Bu ilişkiden üç yıl önce bir kız çocuğu dünyaya getirmiş, sonrasında ise çocuğunun babası olan bankerden ayrılarak başka biriyle evlenmiştir. Valantini'nin evine birçok İtalyan erkeğin gelip gittiği, bunların çoğunun teklifsiz olarak ziyaret ettiği ve Doktor Viçre ile bir müddet görüştüğü anlaşılmıştır. Lombardo, Valantini'yi uçuk meşrepli olarak tanımlamakta ve ona sürekli nasihatlerde bulunduğunu belirtmesine rağmen, Valantini'nin bu uyarılara itibar etmediğini ifade etmiştir. Lombardo, Valantini'nin gayrimeşru çocuk doğurması, Doktor Viçre ile olan ilişkisi, havai yaşam tarzı ve nasihat dinlememesi gibi nedenlerle başına gelen felakete dair bazı tahminlerde bulunmuş, ancak cinayeti kimin işlediğini bilemediğini vurgulamıştır. Fakat beş sene evvel hizmetinde bulunan Halid isminde Muzıka neferinin kızına olan tecavüzüne istinaden taşraya göndertmiş ve Halid'in Dersaadet'e gelmiş olduğuna dair duyum aldığını anlatmıştır. Olay gecesi yapılan tahkikat sonucunda, Valantini'nin muhabbetine kapılan bir kişinin kıskançlık veya rekabet gibi sebeplerle cinayeti işlemiş olabileceği düşünülmüştür; fakat bu iddiaları destekleyen herhangi bir delil bulunamamıştır. Lombardo tarafından şüpheli olarak anılan Halid isimli şahsın, daha sonra tahkikat veya mahkeme kayıtlarında isminin geçmemesi dikkat çekicidir.⁹ Lombardo'nun şüpheli olarak ihtimal dâhilinde bahsettiği Halid isimli şahsın daha sonra tahkikat dâhilinde ya da mahkeme kayıtlarında isminin geçmemesi dikkat çekicidir.

Mösyö Lombardo, olay günü tahkikat sırasında verdiği ifadesinde, Valantini ve Beyoğlu'nda yaşayan İtalyan kökenli Etyen İspatiye ile birlikte yemek yediklerini belirtmiştir. O sırada kapı çalınmış ve bahriye Zâbitan Muzıka Bölüğü'nden on sekiz yaşındaki nefer Karşlı Rıfat kapıyı açmıştır. Kapıda, Mösyö Lombardo'yu sormak üzere gelmiş bir adam, Lombardo'yu görünce “seni şimdi İlyas Bey istiyor” demiştir. Ardından, henüz kapıdan çıkmadan, başı açık bir şekilde elinde bıçakla içeri giren iki şahıs, saldırıda bulunmuşlardır. Bu kişilerden biri, Lombardo'nun sağ bögürüne bıçakla saldırmış, ancak elbisesini yırtarak hafif bir yaralanma meydana getirmiştir. Lombardo, bu şahsı iterek arka tarafa doğru kaçmayı başarmıştır. O esnada Valantini, yemek odasından koridora çıkmış ve saldırganlardan biri tarafından kasığından yaralanmıştır. Lombardo, saldırganları kısa boylu, kırca az bıyıklı ve tahminen kırk beş-elli yaşlarında biri olarak tanımlamıştır. Kolluk kuvvetleri, olayın ardından civarda araştırma yapmış ancak

⁸ BOA. Y. PRK. AZN, no:16/3_14.

⁹ BOA. Y. PRK. AZN, no:16/3_14.

bir buçuk saat geçmesi nedeniyle katili ve suç ortağını yakalayamamıştır.¹⁰ Savcı, Lombardo'dan Valantini'nin özel hayatı hakkında daha fazla bilgi talep etmiştir Lombardo, Valantini'nin hanelerine gelen bir doktor ile konuştuğunu ve bu doktorun evlenme teklifinde bulunduğunu ifade etmiştir. Fakat bu doktorun, Valantini'yi alma niyeti olmadığı anlaşılmıştır. Ayrıca Refail Efendi'nin dört beş ayda bir evlerine gelip Valantini'yi sorduğunu ifade etmiştir.¹¹

Doktor Viçre, iki yıldır Lombardo ailesinin ev hekimi olduğunu belirtmiştir. Valantini'nin şeker hastası olduğu için günde iki kez evlerine gitmekteydi; ancak son üç ayda gitmemiştir. Gitmeme sebebini, Valantini'ye evlenme teklif etmesine rağmen, onun bu teklifi kabul etmediği şeklinde açıklamıştır. Olay günü, Valantini'nin katledildiğini öğrendiğinde büyük bir üzüntü duyduğunu ifade etmiştir.¹² Etyen İspatiye de, olay günü akşam saatlerinde Lombardo Efendi'nin evine geldiğini, yemek yeme konusunda ısrar edildiğini belirtmiştir. Etyen, olayın başında kapının çalınması ve Lombardo'nun çağırılması gibi gelişmeleri aktararak, daha sonra içeri giren iki şahsın saldırdığını ve Valantini'nin yaralandığını gördüğünü ifade etmiştir. Etyen, saldırganlardan birinin kıyafetini ve görünümünü ayrıntılı bir şekilde tanımlamış, son olarak kendisine gördüğü kişinin şüpheli Hızır olup olmadığı sorulduğunda gördüğü şahsın Hızır'a benzediğini ifade etmiştir.¹³

3. Refail Marighano Efendi Cinayeti, Görgü Tanıkları ve İfadeler

Yüzbaşı Refail Marighano Efendi, İtalyan vatandaşı olup, Müzik-ı Hümayun'da keman öğretmeni olarak görev yapmaktadır. Yaklaşık 53 yaşında olan Refail, Miss Arcail Marighano ile evli olup, biri kız sekiz çocuğa sahiptir.¹⁴ Hakkında daha fazla bilgi bulunmamaktadır. Görgü tanıkları olay gecesi tahkikat sürecinde ve ardından mahkemede ifade vermişlerdir. Cinayetler sonrasında Beşiktaş Polis Memuru Hasan'ın tuttuğu tahkikat raporu ve mahkeme tutanakları doğrultusunda konunun daha iyi anlaşılması adına ifadeler üzerinden değerlendirme yapılmıştır.

19 Mayıs 1896 akşamında Mösyö Refail'in Gümüşsuyu Hastanesi karşısındaki sokakta iki bilinmeyen şahıs tarafından yaralandığı bildirilmiştir. Olay sırasında Refail'in feryatları üzerine çevrede bulunan mahalle sakinleri hızlıca olay yerine intikal etmiştir. Tanıklar, Refail'in bir kişiyle mücadele ettiğini ve diğer şahsın kaçtığını gözlemlemişlerdir. Olayı haber alan Gazhane Mevkii Polis Çavuşu Hakkı Efendi ve polis memuru Sadeddin Efendi olay yerine gelerek durumu kontrol etmişlerdir. Şüphelilerden birinin Namık Paşa Bahçesi'ne doğru kaçtığı görülmüş, bu esnada Hızır isimli bir şahıs tutularak karakola götürülmüştür. Hızır'ın olay yerinde bir rovelver ve fişekler bıraktığı tespit edilmiştir. Yaralı Refail, Gümüşsuyu Hastanesi'ne kaldırılmıştır. Tahkikata göre,

¹⁰ BOA. Y. PRK. AZN, no:16/3_14.

¹¹ Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi(BOA), *Yıldız Perakende Evrakı Zabtiye Nezareti Maruzatı* (Y. PRK. ZB), no: 18/8_13.

¹² BOA. Y. PRK. ZB, no:18/8_13.

¹³ BOA. Y. PRK. ZB, no:18/8_13, s.2.

¹⁴ BOA. Y. PRK. ZB, no:18/8_11; BOA. Y. PRK. AZN, no:16/3_5; BOA. Y. PRK. AZN, no:16/3_15.

Refail'in olaydan önce elinde et ve diğer yiyeceklerle Beyoğlu'ndan geldiği ve Mihail'in kahvesinde oturduğu belirlenmiştir. Olayın ilk şahidi Bahriye Meclisi kâtiplerinden Ömer Fahri Efendi, Refail'in kahveden çıktıktan birkaç dakika sonra kavga sesi duyduğunu ve Refail'in bir şahsı paltosundan tutarak bağırıldığını ifade etmiştir. Ömer Fahri, olay sırasında silah sesi duyduğunu ve yaralı Refail'i gördüğünde kan bulaştığını anlamış, ancak saldırganların kim olduğunu teşhis edememiştir. Kahveci Mihail, olaydan kısa bir süre önce tanımadığı iki adamın kahvenin dışında oturduğunu belirtmiş, ardından Refail'in yaralandığını anlamıştır. Refail'in eşi Miss Marighano, eşinin feryatlarını duyduktan sonra dışarı çıktığını, ancak saldırganları görmediğini ifade etmiştir. Diğer tanıklar, olayla ilgili olarak benzer şekilde bilgilere sahiptir; fakat saldırganları tanımadıklarını belirtmişlerdir. Polis memurları, olayın gerçekleştiği bölgedeki aramalarda Hızır'ı tutmuş ve elinde bulunan rovelveri incelemişlerdir. Ayrıca olay mahallinde saldırganın bıraktığı sarı boz aba palto, beyaz sarıgın da kol memuruna teslim edildiğini beyan etmiştir.¹⁵

4. Hastane Süreci, Doktor Raporu ve İtalya Sefaretinin Müdahalesi

Refail Marighano Efendi, 20 Mayıs 1896 tarihinde Gümüşsuyu Hastanesi'ne derin yaralarla getirilmiş ve nöbetçi doktor tarafından hemen müdahale edilmiştir. Ancak birkaç saat sonra vefat etmiştir. Refail'in otopsisini Tabip Kolağası Zühtü tarafından gerçekleştirilmiş olup, raporda Refail'in birçok yerinde bıçak yarası olduğu ve ölüm sebebinin kan kaybı olduğu tespit edilmiştir. Gümüşsuyu Hastanesi'ndeki doktorlar, Refail'in durumu hakkında detaylı raporlar hazırlamıştır. Olay gecesi, İtalya Sefareti Konsolosu ve sefaret doktoru, Refail'i muayene etmek üzere hastaneye gelmişlerdir. Refail'in akrabaları ve sefaret görevlileri, yaralı Refail'in kendi hastanelerine taşınmasını talep etmiş ve bu talep üzerine gerekli izinler alınmıştır. Gündüz saatlerinde cenaze töreni ve defin işlemleri için gerekli düzenlemeler yapılmıştır. Başhekim Mirliwa Mehmed Emin, Refail'in tıbben ölümünün ardından hastaneden alındığını ve İtalya hastanesine teslim edildiğini belirtmiştir.¹⁶

İtalya Sefareti görevlileri, olayla ilgili olarak kendi doktorlarıyla birlikte hareket etmiş ve Refail'in hastanedeki muayenesi ve otopsisini için özel bir çaba göstermiştir. Bu süreç hem tıbbi hem de diplomatik açıdan önemli bir boyut taşımaktadır.

3. Cinayet Zanlısının Tespiti ve Mahkeme Süreci

Lombardo ve Refail'in eşi Bayan Marighona'nun haricinde savcılık makamı tarafından şahit olarak bilgisine başvuru olanlar; 38 yaşında İstanbullu Doktor Viçre Efendi, İtalya'da bulunan Liyovrino ahalisi deniz kaptanlarından 22 yaşında Etyen İspatiye, Şûrâ-yı Bahriye Kalemî kâtiplerinden 23 yaşında Ömer Fahri Efendi, Yeni Cami'de İlbasanlı Kahveci 30 yaşında Mehmed Ağa, Beşiktaş'ta sakin polis çavuşu 30 yaşında Hakkı, polis memuru 21 yaşında Sadeddin Efendi, Gümüşsuyu'nda sakinlerinden 28

¹⁵ BOA. Y. PRK. ZB, no: 18/8_13; Y. PRK. AZN, no:16/3_11.

¹⁶ BOA. Y. PRK. AZN, no:16/3_5, 7, 8, 9, 10, 12, 13, 16, 18; Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi(BOA), *İrade Maliye (İ.ML)*, no:17/59.

yaşında Kahveci Mihail ve 38 yaşında Nevşehirli Bakkal İstefan'dır.¹⁷ Valantini cinayetinde birde sürpriz tanık vardır. Bu sürpriz tanık Müteveffâ Mühendis Petro'nun oğlu 27 yaşında gemi kaptanı Ligornalı Mösyö Stefano Spanya'dır. Spanya'nın şahitliğini olay ile ilgili verdiği ifadenin çarpıtıldığına dair itirazını içeren belgeden öğrenmekteyiz.

Cinayetlerin baş şüphelisi olarak belirlenen Hızır, mahkemedeki ifadesinde çoban olduğunu ve İstanbul'a geldiğinden beri Yeni Cami'de bulunan Arnavud Mehmed Ağa'nın kahvehanesinde kaldığını anlatmıştır. Olay günü iş bulmak amacıyla dışarı çıktığını, Unkapanı Köprüsü'nden geçerek Okmeydanı'na gittiğini ve geri dönerken yanlışlıkla Tophane'ye yöneldiğini ifade etmiştir. O sırada bir gürültü çıkmış ve yakalanmıştır. Üzerinde bulunan elbiseyi, tanımadığı bir satıcıdan aldığını, bu sırada abadan yapılmış Arnavud elbisesinin bitlendiğini ve değiştirdiğini belirtmiştir. Tutulduğu zaman üzerinde boş roveleriyile yeleğinin cebinde fişeklerin olduğunu anlatmıştır. Kimseyi vurmadığını korkusundan üzerindeki tabancayı bahçeye attığını yani ateş etmediğini, yaralıyla hiçbir alışverişi olmadığını yani tanımadığı ifade etmiştir. Kendisini tutup bağlayacakları sırada itip darp ederek yüzü üstü düşürmüş olduklarından iki elinin üzeri yaralanmıştır. Sol elinin avucundaki yaranın ise evvelce çoban sopası yontarken bıçakla kestiği için bezle sarmıştır. İstanbul'un başka yerlerini bilmemekte olduğunu ve kendisine isnat edilen Valantini ile Refail Efendi'nin öldürülmelerinden asla bilgisi bulunmadığını ifade ederek suçlamaları reddetmiştir.¹⁸ Hızır'ın, tahkikat ve ifadelerine müracaat edilen kişilerin verdikleri bilgilere nazaran maktul Refail Efendi'yi yaralayan kişi olmadığı iki kişi tarafından beyan edilmiştir. İki şahsın birisinin Hızır olması yakın ihtimal olduğunu ifade etmesiyle beraber maktul Refail Efendi'nin ve geçen perşembe gecesi Binbaşı Lombardo Efendi'nin kızı Valantini'nin öldürülmesinin denk gelmesi, deliller, her ikisinin İtalyalı olmaları, Valantini'nin evvelce izdivacı meselesinde maktul Refail Efendi'nin muhalefet göstermesi ve her iki aile arasında münasebet olması delilleriyle bu iki cinayetin ilişkili bulunduğu anlaşılmakta olduğundan iki cinayetin tahkikatının birlikte yürütülmesi uygun görülmüştür (20 Mayıs 1896).¹⁹ Hızır sonrasında ifadesine ek olarak, kendi halinde bir adam olduğunu ve haksız yere yakalandığını ve olay mahallinde bulunan palto, kama ve sarığın kesinlikle kendisinin olmadığını ısrarla beyan etmiştir. Diğer yandan Hızır'ın bahçeye attığı tabancanın yapılan muayenesinde ateşlendiğine dair bir eser görülmemiştir. Yaralı durumdaki Mösyö Refail'in belki görse zanlıyı tanıyabileceğine dair hastanede önce görevlilere söylediği haber verilmiş ise de ifade verecek güçte olmadığı için bilgi alma anlamında daha fazla ileri gidilemediği anlaşılmaktadır. Sonuç olarak Mösyö Refail'i yaralayan zanlının Hızır olduğuna dair görüp şahitlik eden bulunmaması ve kendisi henüz Edirne tarafından gelmiş bir çoban olması Mösyö Refail ile mesleken asla bir münâsebeti olmaması, suçun alenen belgelememesi ve geçmişte düşmanlık olmaması, Hızır'ın kendisini tutan memurlara direnmemesi, sahibi olduğu tabancayı bahçeye atması, tabancanın ateşlenmesine dair eser

¹⁷ BOA. Y. PRK. ZB, no:18/8_13.

¹⁸ BOA. Y. PRK. ZB, no: 18/8_13, S. 2, 3.

¹⁹ BOA. Y. PRK. ZB, no:18/8_9.

görülememesi gibi sebepler fiilin başka bir şahıs tarafından ifa edildiğine işaret edilirken bir yandan da kayıp zanlının arkadaşı olup olmadığı da bilinmemektedir.²⁰ Hızır'ın suçsuzluğu üzerinde duran deliller, Hızır'ın cinayetle doğrudan bağlantısı olmadığını göstermekteydi. Soruşturmada dikkat çeken bir konu Hızır'a yanında biri olup olmadığına dair soru sorulmamasıdır. Hâlbuki olay günü iki kişi olduğu tüm şahitler tarafından da teyit edilmiştir.

21 Mayıs 1896 tarihli *iddianamede*; Refail Efendi'nin ve Valantini'nin öldürülmesinden dolayı tutuklanan Arnavut Çoban Hızır bin Fettah hakkında yapılan tahkikat soruşturmasında mütalaa olunmuştur. Lombardo Efendi ile maktul Refail'in ve Doktor Viçre'nin ifadelerinden yola çıkarak gerek Valantini hakkında ve gerek Refail aleyhinde Valantini'nin flörtleri tarafından kin ve kıskançlık nedeniyle onlardan biri tarafından yapılmış olması düşüncesine dayanılmaktadır. Bununla birlikte Hızır'ın Okmeydanı'ndan gelişinde hangi yoldan geldiğini tayin edememesi, giydiği elbiseyi Kahveci Mehmed Ağa'dan emaneten aldığını ortaya attığı halde bu ifadesinin tersinin ortaya çıkması ve kendisinin olay yerinde yakalanması gibi nedenlerle bu suçun Hızır ile firarda bulunan kişi taraflarından tertip olunduğu işaret etmektedir. Diğer taraftan Refail'in ölmeden önce kendisine saldıranın tombalak bir adam olduğunu beyan etmesi, Hızır'ın ise bu vasa sahip olmayıp zayıf bir adam olmasına, Refail'in vücudunda görülen yaraların kesici bir aletle yapılması, Hızır'da öyle bir âlet bulunmayıp saklamak istediği Nâmık Paşa Bahçesi'nde yalnız bir adet rovelver ile kurşunlar bulunması, rovelverin kullanılmadığının anlaşılmasına bakılarak Hızır'ın bizzât kâtil olmayıp suça iştiraki düşünüldüğünden gözaltına alınmıştır. Buna göre Ceza Kanunnamesi 45. Maddesi gereğince 174. Maddesi hükmünü gerektiren cinayet suçuna gereken cezanın icra kılınması ve henüz kimliği belirlenemeyen diğer arkadaşının yakalanarak haklarında gereken muamelenin icrasına karar verilmiştir. Ardından tüm evrak İstinaf Mahkemesi savcılığına bırakılmış ve henüz kimliği belirlenemeyen diğer arkadaşının yakalanarak haklarında gereken muamelenin icrasına karar verilmiştir.²¹

Mahkeme 13 Haziran 1896 tarihinde Cinayet Mahkemesi Reis Vekili İzzet Bey başkanlığında yapılmıştır. Valantini ile Refail Efendi'nin cinayetlerinin bağlantılı olduğu bu cinayetin hangi sebeple işlendiği savcılık tarafından açıklanmıştır. Konuşma ve de savunma sırası Hızır'ın Avukatı Adil Bey'e geldiğinde öncesinde bahsi geçen konularda gerekli savunmayı yapmış ek olarak müvekkilinin böyle bir fiile cüret ettiği farz edilmiş olsa orada durmayıp firar edeceği gibi yanındaki rovelveri dahi teslim etmeyeceğinin aşikâr olduğunu ve müvekkilinin bu gibi bir cinayeti işlemesi için tedarik edilmiş olsa hiç olmaz ise üzerinde beş on liranın bulunması gerektiği gibi Hızır da tahkikat sırasında para bulunmadığı belirterek Hızır'ın beraatını talep etmiştir.

Mahkeme neticesinde; Madmazel Valantini'ye ilgi duyan meçhul bir şahsın malum olmayan bir sebepten dolayı şüpheli Hızır ile meçhul arkadaşını tutarak (tetikçi olarak) Madmazel Valantini'nin sakin olduğu Lombardo Efendi'nin hanesine gönderdiğinden

²⁰ BOA. Y. PRK. AZN, no:16/3_11.

²¹ BOA. Y. PRK. AZN, no:16/3_6, 17.

bu'nların haneye girmesiyle her nasılsa çıkan tartışma üzerine hanede bulunan arkadaşı ve Lombardo Efendi'yi öldürmeye teşebbüs ile o sırada Madmazel Valantini'yi yaralamıştır. Bu yaradan Madmazel Valantini'nin vefatı vuku bulmuş olduğu gibi son olarak Refail Efendi'yi meçhul bir sebepten dolayı öldürdüğü, şahitlerin ifadeleri, deliller ve tabibin raporu bir araya getirildiğinde Hızır'ın suçluluğuna karar verilmiştir (13 Haziran 1896).²² Ceza Kanunu'nun 174. Maddesinin fıkra-i evvelisine uygun olarak; bir kimse *min gayr-ı ta'ammüd* yani kasıt taşımayan bir şekilde bir şahsı öldürmek suçundan 15 yıl kürek cezasına çarptırılmıştır.²³

Hızır'ın aldığı cezayı anlamak adına Tanzimat'ın hukuk alanında yaptığı reformlar çerçevesinde kanunnamelerden kısaca bahsetmek gerekmektedir. Bu kanunnamelerin ilki 1840 tarihli olup ardından eksikliklerin giderilmesi amacıyla 1851 Ceza Kanunnamesi hazırlanmış, daha sonra ise geçerlilik süresi 68 yıl olan 1858 Ceza Kanunnamesi ilan edilmiştir. Bu kanunnamede suçlar; cinayet, cünha ve kabahatler olarak sınıflandırılmış ayrıca ammeye yönelik suçlar, şahıslara yönelik suçlar ve kabahatler olarak adlandırılmıştır.²⁴ İslam hukukunda kasten cinayet kısas ile kasıtsız cinayet ise diyetle cezalandırılırdı.²⁵ 1858 Ceza Kanunnamesi ile cinayet suçları için cezalar; idam, müebbet ya da süreli/geçici kürek, müebbet ya da süreli/geçici kalebentlik, sürgün, ömür boyu rütbe ve memuriyetten mahrumiyetti. Cünha suçları için cezalar; bir haftadan üç yıla kadar hapis, süreli/geçici sürgün, memuriyetten kovulma ve para cezalarıdır. Kabahat suçları için ise bir günden bir haftaya kadar hapis ve 100 kuruşa kadar para cezası uygulanmıştır.²⁶ Yine 1858 tarihli Ceza Kanunnamesinde, cinayet suçu; taammüden öldürme, gayri taammüden öldürme ve hataen öldürme olarak üçe ayrılmıştır. Buna göre; taammüden cinayete idam, gayri taammüden cinayete 15 sene kürek, hataen cinayete ise 6 aydan 2 seneye kadar hapis cezası öngörmektedir.²⁷ 1858 Kanunnamesi çerçevesinde anlaşıldığı üzere Hızır gayri taammüden cinayet hükmüne dayanarak 15 sene kürek cezasına çarptırılmıştır. En başından itibaren Hızır'ın bir suç ortağı olduğu iddiası ve de katili direk görenlerin Hızır olmadığı üzerine ifadelerinden bu cezanın verildiği anlaşılmaktadır.

4. Hızır'ın Affedilmesi

27 Haziran 1896 tarihli Adliye nezaretine hitaben yazılan belgeden Hapishane-i Umumide mahkûm olan Prizrenli Çoban Hızır bin Fettah'ın ciddi surette hastalandığı ve sağlık raporuyla da bu durum teyit edilerek Hızır'ın affedilmesi talep edilmiştir. 28

²² BOA. Y. PRK. ZB, no:18/8_13/5; BOA. Y. PRK. AZN, no:16/3_1, 2.

²³ BOA. Y. PRK. ZB, 18/8_6, 8; BOA. Y. PRK. ZB, 18/8_10; BOA. Y. PRK. ZB, 18/8_13, s.6, 7.

²⁴ Özlem Poyraz, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Ağır Cezaları Gerektiren Suç Sebepleri Üzerine Bir Tetkik (1839-1861)," *Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 20/3(2022):s.303-304.

²⁵ Hasan Ali Eş-Şazelî, "Cinayet", TDV İslâm Ansiklopedisi, VIII (İstanbul 1993),s. 14-15.

²⁶ Özlem Poyraz, Osmanlı İmparatorluğu'nda Ağır Cezaları Gerektiren Suç Sebepleri Üzerine Bir Tetkik (1839-1861), Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 2022; 20 (3); 301-318, S.303-304.

²⁷ İbrahim Yılmaz, "Osmanlı Son Döneminde Adam Öldürme Suçu Ve Soruşturma Usulleri," *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 22/2 (2020): s.741; Ahmet Akgündüz, "1274/1858 Tarihli Osmanlı Ceza Kanunnamesinin Hukuki Kaynakları, Tatbik Şekli Ve Men'-i İrtikâb Kanunnamesi", *Belle-ten*, 51, sy 199, (Nisan 1987), 189.

haziran tarihli belgede de ağır hastalığı gerekçe gösterilerek Hızır'ın affi Sadrazam Rifat'ın teklifi ile padişah tarafından onaylanmıştır.²⁸

Adliye Nazırı Abdurrahman tarafından sadrazamlığa gönderilen yazıda Hızır'ın mahkûm olduğundan beri günden güne ilerleyen hastalığının iyileşmesi için hapisane doktorlarınca gerekli tedaviler yapıldıysa da doktor raporlarına göre Hızır'ın hastalığı tehlikeli olup son zamanlarını memleketinde duayla geçirmesi için merhamet edilerek affedilmesi beyan edilerek tıbben bu durumdaki mahkûmların af edildiğinin emsalleri dile getirilmiştir (27 Haziran 1896). Raporda Hızır'ın çok ağır ve tehlikeli kalp hastası olduğu ve iyileşmesinin asla mümkün olmadığı gibi hastanede kaldığı sürece her an çok kötüleşip kriz geçirmesi halinde hastanede kalmasının faydası olmayacağı belirtilmiştir (27 Haziran 1896).²⁹

8 Temmuz 1896 tarihinde bizzat Hariciye Nazırı Tevfik tarafından sadrazamlığa hitaben gönderilen yazıda hastalığı sebebiyle Prizrenli Hızır bin Fettah'ın affedilmesi haberinin gazetelerde ilân edilmesi ve ayrıca Hızır'ın katil olduğuna dair kanaat olmadığından asıl katilin yakalanarak gereken cezanın verilmesi İtalya Sefaretinden ısrarla talep olunduğu bildirilmiştir. Aynı bilgi 13 Temmuzda ise Zaptiye Nezareti'ne hitaben yazılmış ve Hariciye Nezareti tarafından malumat verilmesi istenmiştir.³⁰

Hızır'ın affedilmesinin gazetelerde ilan edilmesi ve Hızır'ın katil olduğuna inanılmaması hasebiyle cinayetin gerçek failinin biran önce yakalanarak gereken cezanın verilmesi İtalya sefreti tarafından ısrarla talep edildiği anlaşılmaktadır. Zaptiye Nazırı Nazım tarafından bu durumun bizzat sadrazamlığa bildirildiği ve İtalya Sefaretinin talebine cevap olması niteliğinde cinayetin tahkikatı öncesi zabıtaca çok fazla kişi görevlendirilmiş Hızır'ın yakalanması sonrası bile görevlerinin bitmesine rağmen bizzat kendisinin emriyle takibata devam edildiği sefaret tercümanı Mösyö Bodista'nın bilgisi olduğunu ve sefaret adına memnuniyet bildirip teşekkür ettiğini ve gizli yürütülecek bir tahkikatta bile kendisinin hazır bulunmuş olması hasebiyle sefaretin şikâyetinin dikkate değer olmadığını gibi katil olmak üzere mahkûm olan bir şahsın katil olduğuna kanaat hâsıl olamadığına dair yazısının kabul olamayacağına dair cevap verdiği beyan edilmiştir (20 Temmuz 1896).³¹ Zaptiye Nazırı Nazım tarafından aynı tarihli yani 20 Temmuz 1896 da bizzat İtalya sefreti Bodista aracılığıyla Çoban Prizrenli Hızır bin Fettah'ın affi üzerine bir araya gelindiği anlaşılmaktadır. Bu toplantının ayrıntıları nazım tarafından beyan edilmiştir. Buna göre İtalya sefaretinin itirazının sebepleri arasında Hızır'ın yakalanmasından dokuz saat sonra vefat eden Refail'e gösterilmemesi, Hızır'ın Osmanlı'ya göre katil ilan edilmesi ancak katil olarak kabul edildiyse o zaman idamı gerekirken on beş yıl hapse mahkûm edilmesi, bu cezanın kabul edilmesi halinde bu defada bu hükmün emsali davalarda iki yıldan önce temyiz mahkemesinden tasdik mükün olmamasına rağmen tasdik hemen icra kılınması ve ayrıca ardından kimlerin nasıl

²⁸ Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi(BOA), *Bâb-ı Âli Evrak Odası (BEO)*,804/60272; BOA. *İ. AZN*, no:20/10_3.

²⁹ BOA. *İ. AZN*, no:20/10_1; BOA. *İ. AZN*, no:20/10_2.

³⁰ BOA. *BEO*, no:809/60630_1, 2.

³¹ BOA. *BEO*, no:804/61063_2.

bir amaçla aracılık etmesiyle padişah tarafından affedilmesi vardır. Bu şikâyetlere cevaben Zaptiye Nazırı Nazım'ın ise cevaben İtalya'nın şikâyetlerinin kendi raporlarına dayandığını, Refail'in en yakın ve askeri bir hastane olan Gümüşsuyu'na götürüldüğü, bu hastaneye soruşturma dâhilinde sivillerin kabulünün kumandan emrine bağlı olması, Hızır'ın Beşiktaş memurları tarafından tutulup Beşiktaş Karakoluna götürülmesiyle tahkikat öncesinden tahkikat yapılmasına kadar geçen sürede sabah olmuş vakit bulunmadan Refail ölmüştür. Tahkikatın bu duruma bağlı olarak sekteye uğramamıştır. Zaten tahkikat öncesi ve sırasında elde edilen deliller neticesinde Hızır'ın katil olduğuna hükmedilmiş, idama mahkûm edilmesi meselesi hâkimin vicdanen keyfiyetine bağlı olup buna karışılmasında kimsenin hak ve yetkisi bulunmamaktadır hâkimler tayin [edilen] cezada müstakil birey oldukları aşikârdır. Mahkûmun tedavisi olmayan hastalığı sebebiyle hapisanede kalmasında mahsur görülmesi doktor raporuyla onaylandığı üzere aykırı bir durum olmadığı belirtilerek şimdiye kadar zabıtaca yapılan tahkikat mesaisi için sefaret adına teşekkür etmişken sonrasında böyle kötü niyetli raporla sefaretin şikâyet etmesini şaşkırtıcı olduğunu ifade etmiştir. Sonrasında devam eden Nazım, Mösyö Bodista'nın bu söylemler karşısında kızarıp bozarıp savunmaya geçerek Beşiktaş zabıtasının Lombardo'nun hanesindeki cinayetin sorumlusu olarak Ortaköy civarındaki bahçıvanlardan biri olduğunu malumat almış iken cinayet gecesi o civardaki bahçıvanlar hakkında tahkikat icra edilmemiş olduğunu beyan etmiştir. Buna karşılık nazım, bu haberin ilk olarak kendisinden işitildiği ve zabıtaca katilin takip edildiği esnada ve yolda bir bahçeden bir adamın refikine İsmail diyerek hitap etmesi bu cinayetin mutlaka bahçıvanlar tarafından ifa edildiğine hiçbir şekilde ispatlamayacağını mamafih zabıtaca tahkikat mükemmel şekilde yapılmış olduğunu beyan etmiştir. Bu durum karşısında Mösyö Bodista yeniden bir müdafaa ya da itiraza girişmemiş ve geçende bir İtalyan tiyatro kumpanyasının Beyoğlu'nda icra etmek istediği halde kendisi tarafından engellenmiş olan münasebetsiz bir oyuna ruhsat verilmek için iltimasta bulunmuş ancak mahsurlu bulunduğunu söylemesi üzerine bir müddet oturup hiçbir şey olmamış gibi kalkıp gittiğini beyan etmiştir.³²

23 Ağustos tarihinde Zaptiye Nezareti'ne hitaben ve ayrıca Hariciye Nazırı Tevfik tarafından sadrazama yazılan yazıda; *hastalık* sebebiyle yakın zamanda affedilen Hızır'ın yakalanması sonrası devletin gerek kolluk kuvvetleri gerekse adliye teşkilatının ivedilikle yapılan gayretli ve ısrarlı çalışmalar için İtalya Sefaret Tercümanı Mösyö Bodista tarafından sefaret namına defalarca memnuniyetleri dile getirilerek teşekkürler edilmiştir. Ancak cevaben İtalya sefareti, katil olmak üzere mahkûm olan bir şahsın katil olduğuna dair kesin kanıt olmadığından esasen bu durumun kabul olunamayacağı ifade edilerek tezkirede adı geçen tercüman tarafından asla teşekkür edilmediği gibi şahit makamında gösterilen bir İtalyalının asıl katili tanımamakta ise de merhum Hızır'ın fâil olmadığını ifade etmiş olduğu sefaret tarafından Hızır'ın bu fiili yapmadığını

³² BOA. Y. PRK. ZB, no:18/8_1; BOA. Y. PRK. ZB, no:18/8_14; BOA. BEO, no:804/61063_1; BOA. BEO, no:804/61063_2; BOA. Y. PRK. ZB, no:18/8_4; BOA. Y. PRK. ZB, no:18/8_2, 3.

göstermektedir. Bu nedenle asıl katilin buldurularak yakalanması ve cezalandırılması istenmiştir.³³

İtalya'nın itirazlarının sonraki günlerde de devam ettiği anlaşılacakla birlikte yazışmalardan bir de diğer mahkeme belgelerinde bahsi geçmeyen bir tanık olduğu görülmektedir. Bu tanık Müteveffâ Mühendis Petro'nun oğlu yirmi yedi yaşında gemi kaptanı Ligornalı gemi kaptanı Sitemano Spanya'dır. Zaptiye Nezareti'ne yazılan ve elden gönderilen belgede; Spanya'nın affedilen Hızır'ın katil olmadığı yönündeki ifadesi İtalyan Sefaretinden hariciye nezaretine 23 Ağustosta tebliğ olunmuştur. Ancak bu ilannamede kendisinin yani Spanya'nın Refail ve Valantini isimli kızın katili olarak sanki Hızır'ı tanıdığını beyan etmiş gibi yazılmıştır. Üstelik gazetelerde de o yönde yayınlatılmıştır. Hâlbuki İtalya Sefareti tercümanının hazır bulunduğu halde verdiği ifade Valantini'yi takip ve katleırken gördüğü şahsın merhum Hızır olmadığını ve Refail Efendi'nin katiline gelince vakada bulunmadığı cihetle bu bâbda hiçbir şey söyleyemeyeceğini konsolosluga müracaatla beyan ettiğini ifade etmiştir. Ayrıca bu defa ifade evrakının tercümesini görmek ve bir nüshasını almak istemiştir. Bu durumda aldığı şahadetnamenin yabancı gazetelerde yayınlanmasının hükümet açısından sıkıntı olacağı beyan edilerek kısacası yapılan hatanın düzeltilmesi istenmiştir(26 Eylül 1896).³⁴ 29 Eylül ve 10 Ekim tarihli yazışmalardan anlaşıldığı üzere konu hakkında malumat istenmesi üzerine Hariciye Nâzırı Tevfik ve Zaptiye Nâzırı Nazım tarafından sadrazama yazılan belgede gemi kaptanı Stefano Spanya namındaki şahsın şهادette bulunduğunu, ifade verdiği belgeden, daha doğrusu bahsi geçen durumdan ve İtalya Sefaretinden iltimas olunan gazete ilânından kesinlikle bilgisi olmadığını bildirmişlerdir.³⁵

5. Refail'in Ailesine Maaş Bağlanması

Osmanlı Devleti tarafından maktulün ailesinin mağdur olmaması için Maliye Nezaretince Hazine-i Maliye'den bin kuruş maaş tahsisi için talimat verilmiştir. Refail'in eşi Bayan Marighano ile yedi oğlu ve bir kızına 31 Mayıs itibarıyla 125'er kuruş maaşlar verilmesi dokuz ay on üç günlüğü olan 9419 kuruş karşılıksız olduğundan bunun tahsisata ilâveten ödeme yapılması uygun görülmüştür.³⁶ Ancak düzenli ödeme çok sürmemiş, Refail'in ailesine bağlanan maaşlarını yedi aydan beri alamadıkları için zaruret ve sefalet içinde kaldıkları belirtilerek ailenin maaşlarının düzenli ödenmesi istenerek İtalya sefaretinin bu konuya önem verdiği ifade edilmiştir (11 Temmuz 1905).³⁷

Refail'in eşi Bayan Marighano'nun bizzat içinde buldukları zorlu durumu padişaha bir mektup ile dile getirdiği anlaşılmaktadır;

“Cenâb-ı Hakk velî-nî met-i bî minnetimiz velî-nî met-i cihân padişahımız efendimiz hazretlerini kemâl-i sıhhat ve âfiyet üzere taht-ı âli baht-ı Osmani'de mâdâmü'z-zamân daim ve ber karâr buyursun âmin. Cârîyeleri bu def'a irthâl etmiş olan Refail kullarının zevcesi

³³ BOA. BEO, no:830/622219_1, 2.

³⁴ BOA. BEO, no:843/63187_1, BOA. BEO, 845/63342_4; BOA. BEO, 845/63342_5.

³⁵ BOA. BEO, no:845/63342_1, 2, 3.

³⁶ BOA. BEO, no:786/58948; BOA. BEO, no:826/61915_1, 2.

³⁷ BOA. BEO, no:2620/196437.

olup sekiz nefer çocuklarımla beraber nân-pâre tedârikinde müşkilât-ı azîmeye giriftâr ve hâl-i sefâlet-iştîmâl cariyânem bedîhi ve bedidâr olacağı melhûz iken sâye-i kerâmet-pirâyê-i hazret-i padişahîde mâhiye tahsîs ve ihsân buyrulan 1000 gurus edâ-yı teşekkürâtından min külli'l-vücûh âciz kalmış olduğum gibi sadaka-i ser-i şevket-i efsar-i cenâb-ı tâcîdârileri olmak üzere ihsân ale'l-ihsân olarak inâyet buyrulan 3000 gurusun tarafımıza vusûlünde dahi çocuk ve çocuklarımla beraber cümleten rûmû '-ı meserret ile ders-i dâimî-i mefharetimiz olan duâ-yı devâm-ı ömr ü ikbâl-i cenâb-ı padişâhîleri ref'-i kabûlgâh-ı cenâb-ı müte 'âl kılınmış olduğunu mübeyyin gayr-ı haddin atabe-i felek-mertebe-i hazret-i şehinşâh-ı adâlet-penâh ve merâhim-iktinâhîlerine takdîme ictisâr eyledim. Ol bâbda ve kâtibe-i ahvâlde emr u fermân-ı hümâyûn şevketlü, kudretlü, kemâl-i merhâmetlü padişahımız efendimiz hazretlerindedir". Miss Arcail(?) Marighano³⁸

Sonuç

Bir ülkede “yargı sürecinin şeffaflığı ile adalet doğru orantılıdır” demek pek yanlış olmayacaktır. Aynı şekilde yargılama sırasında toplanan kanıtların doğru olarak değerlendirilmesi, güvenilirliği ve meşruiyeti, tanık ifadelerinin özgür ve hukuka bağlı kalınarak alınması da adaletin sağlanması bağlamında elzem bir durumdur. Bu meyanda Osmanlı Devleti’nde adalet sistemi hakkında bir şeyler söyleyebilmek ancak yargılama süreçleri ve bu süreçlere gösterilen hassasiyetin ortaya konması ile mümkündür. Böylece yargı sürecinin ne kadar tarafsız ve ne denli adil yürütülüp yürütülmediği öğrenilmiş olacaktır. XIX. yüzyılın ilk yarısından itibaren değişen dünyaya ayak uydurabilmek adına Osmanlı İmparatorluğu'nun adalet sisteminde önemli değişimlere gidilmiş ve bu değişimler, imparatorluğun hem iç hem de dış politikalarında kritik rol oynamıştır.

İncelenen bu iki cinayet vakası, bu bağlamda Osmanlı yargı sisteminin karmaşıklığını ve zorluklarını gözler önüne sermekle beraber dönemin diplomatik ilişkilerine de ışık tutmaktadır. Valantini ve Yüzbaşı Refail Efendi'nin cinayetleri davası, sadece sıradan birer ceza davası olmanın ötesine geçerek, Osmanlı Devleti'nin uluslararası itibarını ve diplomatik ilişkilerini de doğrudan etkileyen olaylara dönüştürmüştür. Bu davalar, Osmanlıda bulunan yabancı uyrukluların yargılama süreçlerinin ve adaletin ne kadar titiz ve tarafsız olduğunu sorgulamak açısından da ayrıca önem taşımaktadır.

Çalışmada detaylandırıldığı üzere, Tanzimat öncesi klasik dönem Osmanlı yargı sistemi bu gibi davalarda “şer’i hukuk” çerçevesinde hüküm vermiştir. Bu sistemde savcı ve avukat yoktur. Kadılar kendilerine getirilen deliller ve alınan ifadelere bakarak tek başlarına karar vermişlerdir. Ancak Tanzimat sonrası yapılan reformlarla yargılamada Gayrimüslim unsurların da yer aldığı daha modern ve evrensel hukuk prensiplerini uygulamaya çalışılmıştır. Ancak, bu süreçte ortaya çıkan sorunlar, teknik ve personel yetersizlikleri, bazı durumlarda adaletin tam anlamıyla sağlanmasına engel olmuştur.

³⁸ BOA. Y. PRK. ZB, no:18/8_11.

Yargılama süreçlerinde olaya matuf soruların azalması beklenirken, bu yargılama sürecinde aksine akıllardaki sorular çoğalmıştır. En önemli soru ise Hızır'ın bir katil ya da tetikçi mi? yoksa kurban mı? olduğudur. Diğer yandan tahkikat ya da mahkeme aşamasında zanlıların iki kişi olduğu belirtilmesine rağmen diğer zanlı hakkında Hızır'a soru sorulmadığı gibi bahsi hiç geçmemiş olması da ayrıca dikkat çekmiştir. Yine Lombardo'nun şüphe ettiğini ifadesinde belirttiği daha önce maktuleye tecavüze yeltenen eski asker Halid hakkında hiçbir tahkikat yapılmamıştır. Bizzat Refail'in, Sitefano Spanya'nın ve de Valantini cinayetinin tanıklarından Etyen İspatya'nın bahsettikleri katil profili suçlanan Hızır'a kesinlikle uymamaktadır.

Dikkat çeken başka bir nokta ise Sitefano Spanya'nın ifadelerinin değiştirildiği iddiasıdır. Davanın başından itibaren İtalyan Sefareti Hızır'ın katil olmadığına inanırken Osmanlı yargı sistemi bunları yanıldıklarını ispata çalışmıştır. Elbette yargılamanın hızı adaletin tesisi için çok önemlidir. Nitekim “geciken adalet adalet değil” dir. Ancak mahkeme sürecinin akıllarda onca soru varken ve sorgulamaya muhtaç pek çok kişi daha bulunurken bir ay gibi kısa bir sürede alelacele sonuçlanması da olaya farklı bir boyut kazandırmıştır. Yine Valantini'nin üvey babasının verdiği ifadelerde tasvip etmediği maktulenin bohem özel hayatının dönemin değerlerine aykırı olması bu cinayetinin daha teferruatlı araştırılmasına ve adaletin teminine engel olmuş gibidir.

Yine davadan kısa bir süre sonra sağlık nedenleri gerekçesiyle suçlu kabul edilen Hızır'ın affedilmesi onun bir kurban olduğunu ve de telafi için salıverildiği düşüncesini pekiştirmektedir. Özellikle İtalya Sefaretinin bu durumu Osmanlı Devleti'ni zora düşürmek amacıyla basına yansıtma tehdidi olayın farklı bir boyutudur. Ancak İtalya'nın tüm müdahalesine rağmen gerek mahkeme sonucundan gerekse Hızır'ın affedilmesinden taviz verilmediği anlaşılmaktadır. Ayrıca yargılama sonucunda Osmanlı Devleti'nin uluslararası imajını koruma ve yabancı ülkelerle olan diplomatik ilişkilerini sürdürme çabasını yansıttığı görülmektedir. Bu durum, yargı sürecinin bazen diplomatik baskılara maruz kalabileceğini ve adaletin tarafsızlık ilkesiyle çatışabileceğini göstermektedir. Ancak Osmanlı Devleti, her iki davada da hukukun üstünlüğünü koruma çabası göstermiştir.

Kaynakça

1- Arşiv Kaynakları

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA)

Bâb-ı Âlî Evrak Odası (BEO) 830/622219_1, 830/622219_2, 843/63187_1, 845/63342_1, 845/63342_2, 845/63342_3, 845/63342_4, 845/63342_5, 809/60630_1, 809/60630_2, 786/58948, 826/61915_1, 826/61915_2, 2620/196437, 804/60272, 804/61063_1, BEO, 804/61063_2

İrade Maliye (İ. ML) 17/59

İrade Adliye ve Mezahib (İ. AZN) 20/10_1, 20/10_2, 20/10_3

Yıldız Perakende Evrakı Adliye ve Mezahib Nezareti Maruzatı (Y. PRK. AZN) 16/3_1, 16/3_2, 16/3_3, 16/3_4, 16/3_5, 16/3_6, 16/3_7, 16/3_8, 16/3_9, 16/3_10, 16/3_11, 16/3_12, 16/3_13, 16/3_14, 16/3_15, 16/3_16, 16/3_17, 16/3_18

Yıldız Perakende Evrakı Zabtiye Nezareti Maruzatı (Y. PRK. ZB) 18/8_1-1, 18/8_1-2, 18/8_2-1, 18/8_3-1, 18/8_4-1, 18/8_5-1, 18/8_6-1, 18/8_7-1, 18/8_8-1, 18/8_9-1, 18/8_10-1, 18/8_11-1, 18/8_13-3, 18/8_13-4, 18/8_13-5, 18/8_13-6, 18/8_14-1

2- Makaleler

Akgündüz, Ahmet, 1274/1858 Tarihli Osmanlı Ceza Kanunnamesinin Hukuki Kaynakları,

Tatbik Şekli Ve Men'i İrtikâb Kanunnamesi, *Belleten*, 51/199, (Nisan 1987): 153-192.

Durhan, İbrahim. "Tanzimat Döneminde Osmanlı Yargı Teşkilâtındaki Gelişmeler." *Erzincan Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, XII, 3-4, (2008): 55-111.

Ekinci, Ekrem Buğra. "Tanzimat Devri Osmanlı Mahkemeleri." *Yeni Türkiye*, 6/31, (Ocak-Şubat 2000):764-773.

Ekinci, Ekrem Buğra. "Osmanlı Devleti'nde Mahkemeler ve Kadılık Müessesesi Literatürü." *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, 3/5, (2005):417-439.

Hasan Ali Eş-Şazeli. "Cinayet", TDV İslâm Ansiklopedisi, VIII, (İstanbul 1993), ss. 14-15.

Karataş, Abdullah Vefa. "Tanzimat Dönemi Hukuk Muhakemesinde İstinafi Mümkün Kararlar: Ceride-İ Mehâkim'de Yayımlanmış Kararlar Kapsamında Bir İnceleme." *Adalet Dergisi*, 70, (2023/1):571-612. DOI:10.57083/adaletdergisi.1285806.

Kenanoğlu, M. Macit. "Nizâmiye Mahkemeleri", TDV İslâm Ansiklopedisi, XXXIII (İstanbul 2007), ss. 185-188.

İbrahim, Abdülazim. "Tanzimat Sonrası Gayrimüslim Osmanlı Tebaasının Hukuki Durumu.", *Necmettin Erbakan Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi (NEÜHFD)*, 5/1 (2022):63-91. DOI: 10.51120/NEUHFD.2022.38.

- Özkorkut, Nevin Ünal. “Savcılık, Avukatlık Ve Noterlik Kurumlarının Osmanlı Devleti’ne Girişi”. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 52/4 (Kasım 2003): 147-154. https://doi.org/10.1501/Hukfak_0000000504.
- Poyraz, Özlem. “Osmanlı İmparatorluğu’nda Ağır Cezaları Gerektiren Suç Sebepleri Üzerine Bir Tetkik (1839-1861).” *Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 20/3 (2022): 301-318.
- Yılmaz, İbrahim. “Osmanlı Son Döneminde Adam Öldürme Suçu Ve Soruşturma Usulleri”. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 22/2 (2020): 739-762.
- Yüksel, Ahmet. “İki Soruşturma Arasında Bir Osmanlı Savcı Muavini.” *History Studies*, 2/3 (2010):317-332.